

ANTHONY SHORT: *The Origins of the Vietnam War*, Longman, London 1989, 347s.

Longman's serie «Origins of Modern Wars» er et forsøk på å gi historikerens svar på sosiologers og statsviteres spørsmål om krigsårsaker. I stedet for generelle verker om emnet utgir Longman en serie monografier om enkeltkrigers bakgrunn. Etter de to verdenskriger, krigen mellom Israel og arabertatene, Den russisk-japanske krig, De franske revolusjonskrigene, og Koreakrigen er nå turen kommet til Vietnamkrigen. Oppgaven har gått til Dr. Anthony Short ved Universitetet i Aberdeen, som tidligere har utmerket seg med et pionerarbeid om den britiske nedkjempelsen av den kommunistiske opprørsbevegelsen i Malaya 1948–1960.¹

Vietnamkrigen er ikke helt grei å ha med å gjøre. Den mangler et utbrudd. At den begynte i perioden 1958–65 står klart, men ikke akkurat når. Det er lettere å drøfte årsakene til en krig som bryter ut enn til en som vokser gradvis fram av et opprør. Det er heller ikke greit å si hvilke parter som sto mot hverandre. Krigen kan ses som et ledd i et *størnaksjspill* knyttet til Den kalde krigen. Dette aspektet blir rendyktet i et storverk av en annen britisk Vietnamkjennner, Ralph B. Smith ved School of Oriental and African Studies i London.² Den kan ses som en krig mellom *stater*, Nord-Vietnam og Sør-Vietnam, hjulpet av USA. Den kan anses som en *borgertog* mellom en opprørsbevegelse (FNL) og et regime (Sør-Vietnam). Sluttelig kan den betraktes som en mistykt amerikansk *ekspedisjon* til et land langt borte. Det siste er foreløpig det vanligste innen den engelskspråklige litteratur. Interessen samler seg om hvorfor USA ble «innblandet» og hvorfor USA «mistryktes». Den beste bok i denne genre er foreløpig skrevet av George C. Herring ved Universitetet i Kentucky, som gjør leseren den tjeneste å fortelle i tittelen hvilket aspekt av Vietnamkrigen boka handler om: *America's Longest War*.³

Anthony Short mener krigens hovedårsak var en nasjonal vietnamsesisk *ambisjon*, som oppsto under det franske koloniherrerdommet. Ambisjonen var å opprette en samlet vietnamsesisk stat, og for Short ligger det nær å sammenligne krigen i Indokina med det 19. århundres kriger for Italias og Tysklands samling. Gjennom fronten Vietnamh overtok Indokinas Kommunistiske Parti den vietnamsesiske nasjonalismen ved Augusterevolusjonen i 1945 (s.41). Deretter sloss Vietnamh mot franskmenenes forsøk på å gjenopprette koloniherrerdommet, fram til seieren ved Dien Bien Phu i 1954 og Genevekonferansens deling av Vietnam ved den 17. breddegraden. Ambisjonen om en samlet vietnamsesisk nasjonalstat ble ikke tilfredsstillt ved kompromisset i Geneve. Ved innledningen til 60-årene gikk derfor Nord-Vietnam og FNL på nytt til krig, som vietnamesere, for å forene Vietnam under kommunistpartiets lederskap. USA gikk på sin side til krig, som

- 1 A. Short, *The Communist Insurrection in Malaya, 1948-1960*. Fredrick Muller, London 1977.
- 2 R.B. Smith, *An International History of the Vietnam War*, bd. 1 *Revolution Versus Containment 1955-61* og bd. 2 *The Struggle for South-East Asia 1961-65*, Macmillan, London 1983-1985.
- 3 G.C. Herring, *America's Longest War: The United States and Vietnam, 1950-1975*, John Wiley & Sons, New York 1979. Ny revidert utgave med et glimrende bibliografisk essay: Temple Univ. Press, Philadelphia 1986.

amerikanerne, for å hindre dette i å skje (konklusjonen, s. 331).

Det følger av dette at Vietnamkrigen for Short hovedsakelig var en krig mellom på den ene siden vietnameserne (ledet av Nord-Vietnam og FNL) og på den andre amerikanerne. De vietnameserne som ikke kunne godta en nasjonal samling under kommunistpartiets lederskap, faller utenfor dette perspektivet. Det er noe uheldig, men det dekker en realitet. På samme måte som motstanderne til Garibaldi/Cavour i italiensk politikk og til Bismarck i tysk, var de antikomunistiske lederne i Vietnam ute av stand til å skaffe seg nasjonal legitimitet – Vietnam ble utvilsomt betraktet av vietnameserne som et land, ikke to.

Jeg har stor sympati for Shorts hovedperspektiv, og må derfor beklage at han ikke virkelig benytter det, men nøyer seg med å angyde det i boks konklusjon. Anthony Short's bok er problemorientert hele veien igjennom, men han drøfter ikke i innledningen hvilke aspekter han vil konsentrere seg om. Han tar heller ikke opp spørsmål om tidfesting av krigsutbruddet, utnevner bare februar 1965 til «the point of no return» (s. 313). Mangel på eksplisitt drøfting av en boks hovedperspektiv er ikke nødvendigvis noe negativt. Det er ikke alltid klokt å nedskrive alt man har tenkt. I Short's tilfelle er resultatet imidlertid blitt en uheldig tematisk glidning fra de første til de senere kapitler, og en diskrepans mellom boks hovedinnhold og opplegget i innledning og konklusjon. Det disse omfatter flere av krigens aspekter, er de øvrige kapitler helt ut konsentrert om den amerikanske ekspedisjon. Det er i så måte ingen tilfeldighet at siste kapittel avsluttes med et sitat fra Thykydids beskrivelse av ekspedisjonen til det fjerne Sicilia (s. 321).

Short har klokkelig valgt å gå langt tilbake i sin søking etter krigens grunnlag. Den lange innledningen og det første kapitlet gir en utmerket innføring i historien til Fransk Indokina fra kolonialiseringen 1858-1885 til utbruddet av Krigen i Indokina 1946. Framveksten av vietnamsesisk nasjonalisme i denne perioden er også godt framstilt. Første del av Short's bok er klart bedre enn i andre tilsvarende bøker. Det er bare det at etter kapittel 1 glir Vietnam nærmest ut av bilder. Kapittel 2 handler mest om utenriksminister Dean Acheson, kapittel 3 om John Foster Dulles, kapittel 4 om Genevekonferansen, kapittel 6 om forsvarsminister Robert McNamara, utenriksminister Dean Rusk og president John F. Kennedy, og kapittel 7 (det siste) om president Lyndon B. Johnson og hans rådgivere. Ingen av disse var vietnamesere. Kapittel 5 heter riktignok «Diem and the National Liberation Front», men teksten dreier seg mest om amerikanske vurderinger av de to, i liten grad om dem selv (Jeg tror Short undervurderer Diem). Kun fem sider (s. 218-222) er viet helt og fullt til FNLS framvekst og Hanoi's avgjørende beslutninger i årene 1958-60 om å gjenåpne den væpnede kampen i sør. Senere avser Short tre sider (s. 284-287) til den tilsvarende viktige beslutning i 1964 om å sende regulære styrker til sør.

Hva skyldes glidningen? Jeg tror Short er blitt smittet av kildeviruset «FRUS». Erttersom de amerikanske arkivene inneholder et nær sagt ubegrenset antall dokumenter om hva USAs presidenter, presidentrådgivere, departementssjefer, statssekretærer, diplomater, generaler og senatorer har ment om alle deler av verden, og erttersom et berydlig antall slike kilder publiseres i Foreign Relations of the United States (FRUS) og andre kildeamlinger, kan et hvilket som helst aspekt av etterkrigstidas verdenshistorie lett reduseres til en granskning av korrespondanse mellom kontorer i Washington og dets forgreninger til klodens hovedsteder. Short's bok er i for sterk grad innfanget av FRUS, Pentagonpapirene og andre

spesialutgivelse av amerikanske kilder til Vietnamkrigen.⁴

I europeiske forskningskurser burde det legges inn en vaksine mot FRUS-viruset, forsåvidt også i dens engelske PRO FO 371-variant. Med mindre forskernes emne er amerikanske toppplansvurderinger, skal de oppfordres til å prøve å utnytte FRUS-dokumentene som *beretning*. Hvis levningsaspektet blir dominerende, slik det er blitt hos Short, forflytter selve emnet seg til Washington. Det er færlig fristerende å bruke kildene som leving i stedet for beretning, ettersom det fritar forskeren fra å vurdere deres pålitelighet. La meg ta et eksempel: Short tar (s. 287) for seg et memorandum fra McNamara, der han hevder at 40% av landsbygdene er under Vietcong's kontroll, men at den sørvietnamesiske Khanh-regjeringen har godt grep på kampen mot Vietcong. Dette utnyttes som en leving fra McNamaras overveelser før han avgir en anbefaling til Det nasjonale sikkerhetsråd. Den som er interessert i Vietnam, skulle gjerne visst om det var riktig at FNL kontrollerte 40% av landsbygdene, og at Khanh-regjeringen hadde et godt grep.

Nå er det selvsagt at amerikanerne må spille en hovedrolle i en framstilling av Vietnamkrigen, men i Short's bok har de fått alle de viktige rollene. Bokas indeks inneholder langt flere referanser til John Foster Dulles enn til Ho Chi Minh. General Vo Nguyen Giap er nevnt to ganger, mens det er seks referanser til generalene Harkins og Westmoreland, sju til O'Daniel og 15 til ambassadør og general Maxwell Taylor. De vietnamesiske lederne opptrer stort sett som statister, med et delvis unntak for Diem. Bøndene i landsbyene, hvis hjerter og nyrer mye av krigen deride seg om, er bare underforstått. Bokas forside står således i et skarpt misforhold til teksten: Den viser en fortvilet landsbykvinne som holder om to forskremte barn.

Nå skal en bok i hovedsak vurderes slik den faktisk er, ikke etter hva den ikke er. Men begynnelsen av boka gir inntrykk av at den er ment å være mer enn en framstilling av amerikanske presidentadministrasjoners Vietnam-politikk. Innsnevringen av perspektivet må derfor være et ankepunkt. Short er klar over det selv: Han åpner konklusjonskapitlet med å innrømme at det vil være lett for leseren av hans framstilling «to overlook the presence of the Vietnamese» (s. 326).

Shorts analyse av Washingtons krig er innsiktsfull. Han peker på begrensningene i de muligheter som fantes på hvert enkelt tidspunkt og klargjør motivene for handlingsvalg. Blant Short's konklusjoner kan nevnes:

1) Det fantes ikke noen «tapt sjanse» i 1945 til ikke-kommunistisk avkolonialisering, slik flere amerikanske historikere har ment i studier av Roosevelts Indokina-politikk (s. 68, 327). Franskmennene ville ikke ha godtatt noen form for avkolonialisering i 1945, og USA var ikke beredt til noen konfrontasjon med Frankrike i Indokina-spørsmålet.

2) Truman-administrasjonen gikk hurtig tørr for ideer til hvordan Indokina-problemet kunne løses, ble lokket av franskmennene inn i et tigerbur og ante ikke hvordan den skulle komme ut igjen (s. 96-97).

3) Eisenhower-administrasjonen vurderte seriøst å gå inn på fransk side med atomvåpen i årene 1952-54 (etter at Koreakrigen hadde kjørt seg fast), vel vitende om at dette kunne lede til full krig med Kina (kapittel 3). Short mener den

⁴ En kildesamling Short bruker, men unnlater å nevne i kildeføretegnelsen, er W. C. Gibbons, *The U.S. Government and the Vietnam War. Executive and Legislative Roles and Relationships*, 2 bind, Princeton Univ. Press, Princeton N.J. 1984-1986.

amerikanske irritasjonen over at Anthony Eden ikke ville være med, var høyst reell. Dette er det mest oppsiktsvekkende enkeltpoengter i Short's bok. Andre har hevdet det samme før, men Short gir argumentene økt tyngde ved å koble Indokina-spørsmålet til USAs generelle krigsforberedelser overfor Kina. Boka viser hvor omskellig det er å få gjennomført en parallellstudie av USAs Korea- og Indokina-politikk 1950-54.

4) Ved å nekte å underregne Genevevitalen fraskrev Eisenhower-administrasjonen seg en mulighet til å forplikte Sovjet og Kina på en varig deling av Vietnam (s. 329). En slik forpliktelse kunne ha hindret Vietnamkrigen i 60-årene. På dette punkt er jeg ikke overbevist: Short har ikke sannsynliggjort at Moskva, Beijing og de vietnamesiske lederne ville ha godtatt noe mer enn en midlertidig deling i Geneve.

5) Opptrappingen i 1963-64 var en gjensidig prosess der partene (Washington og Hanoi) forsøkte å demonstrere for hverandre at den andre ikke kunne vinne krigen (s. 286).

6) Short slutter seg til det som nå er standardversjonen av Johnsons politikk i 1964-65. Johnson var lite interessert i Vietnam, men svært opptatt av å skape bred enighet i USA om utenrikspolitikken. Han følte seg hele tida tvungen til opptrapping for å unngå uakseptable løsninger: tilbaketrekning og forhandling. Hans motivasjon var altså rent negativ: «We cannot simply walk out and permit the Vietcong to march into Saigon» (s. 312). Høydepunktet for hans konsensusbygging ble nådd i juli 1965.

Jeg har kritisert *The Origins of the Vietnam War* for vestlig slagside, men vil på ingen måte hevde at forfatteren er nærsvær. Han er en lærd historiker. Boka er på sitt beste der Short ad hoc sammenligner med episoder fra andre deler av verdenshistorien:

Laos found itself in the same unhappy position as the island of Melos, as described by Thucydides, which wished only to maintain its neutrality in the war between Athens and Sparta. As the Melians were told when, in this classic account of *realpolitik*, they appealed to justice, that was something that was only to be found between parties who were equal in strength (s. 228).

Stilen er tilbakeletet ironisk og inneholder flere språklige perler, som når amerikanske jagerfly sveiper over Hanoi akkurat mens Ho Chi Minh leser uavhengighetserklæringen 2 september 1945:

[...] although it may have been a coincidence even to the sophisticated in a crowd of some hundreds of thousands it must indeed have appeared that the mandate of heaven had assumed its newest form (s. 44-45).

Ironien når et høydepunkt i skildringene av USAs forsøk på å bygge en nasjon av Sør-Vietnam (s. 198, 206), men rett som det er blir setningene så infløkte at leseren lett mister taket:

The latter, obviously, referred to the still unformed SEATO but what was of

equal interest, not least because Dulles said that in losing Tonkin the US had not lost valuable assets, was a suggestion that territory might be lost, at least for the time being, and that what was left could be put under what would be largely US protection (s. 165).

Anthony Short har skrevet en lærd bok med mye god innsikt. Han skal særlig berømmes for å ha trukket fram fra tusmørket Washingtons håreisende overveielser fra begynnelsen av 1950-årene om å bruke atomvåpen mot Vietnamh og Kina. Boka kan muligens konkurrere med George C. Herring, Stanley Karnow, William S. Turley og Michael MacLear's bøker som introduksjon til Vietnamkrigen.⁵ Short er mer tunglest enn de fire nordamerikanerne, men litterært mer spennende. Der Karnow, Turley og MacLear journalistisk-didaktisk beretter hva som skjedde, drøfter Short det, av og til så mye at han unnlater å opplyse uinnvidde lesere om hva som faktisk skjedde. Første del av Shorts bok er bedre enn hos konkurrentene, men når det gjelder fortsettelsen, holder jeg en knapp på Herring, som også hører til de drøfende historikere.

Shorts bok vil knapt gjøre det lettere for historiske sosiologer og statsvitene å konstruere teorier om krigsåsaker.

Stein Tønnesson

Utrikespolitisk historia ur småstaternas synvinkel

JUHANI PAASIVIRTA: Pienet valtiet Euroopassa. Kansainvälsien järjesteelmään muutos 1800- ja 1900-luvulla. Kirjatyöryhmä SHS Helsinki 1987. 344 s. Finska Historiska Samfundet. Historiallista Tutkimuksia 139.

De mellomfolklige relationernes gradvise demokratisering i Förenta Nationernas regi, organisationens medlemmässigt ständiga tillväxt och den ungefärliga styrkejämvikten mellan världsmakterna under 60- och 70-talet har bidragit till att medel- och småstaterna i högre grad beaktas i forskningen, inte minst i Norden. De östeuropeiska revolutionerna i slutet av 1989 och de reella utsiktarna till en federalisering av den östliga världsmakten har drastiskt ökat småstaternas rörelsefrihet. Ämnets aktualitet kom fram vid historikerkongressen i Stuttgart 1985, då Commission internationale d'histoire des relations internationales behandlade just de små staterna och stormakter i internationella relationernas

historia.¹

Dessa omständigheter gör det naturligere at oppmärke sammet ägnas den recensera-de boken, vilken (till skillnad mot de flesta i ämnet) utreder de europeiska småstaternas utrikespolitiske läge och roll under *en längre tidsperiod*, nämligen från och med Wienkongressen till våra dagar. Författaren tillhör den äldre för-skargenerationen och var före sin emeritering verksam i politisk historia, ett ämne som i det akademiska Finland har en speciell status. Paasivirtas arbete häntör sig till en följd av studier om Finlands relation till västliga stormakter med tyngdpunkten på den självständiga finska statens tillkomst och erkännande 1917/18.²

Bokens huvudinnehåll är enligt författaren «en granskning av småstaternas utrikespolitiske vägval, allmänna positioner och handlingsdynamik» (s. 7). Ändå är författaren inte fullt konsekvent vid förverkligandet av sin plan: vissa utri-kespolitiskt passiva stater – Spanien, Albanien, Island, Luxemburg – har utelämnats; vissa småstaters förhistoria, deras frihetssträvanden och kampid tas med (de baltiska och de sydslaviske folken under 1800-talet), under det at andra likartade fall förbigås (vissa sovjetiske förbunds- och autonoma republiker, inte minst Ukraina och Karelen, aktualiserade p.g.a. den senaste utvecklingen i öst). Den lättare vägen at göra en «nordisk» prioritering har författaren lyckligtvis inte valt (därför: inlar blant annat Norges utrikespolitiske förveklingar 1814, 1905, 1940 och 1949 en blygsam plats i boken). I stort sett handlar boken alltså om både de medelstora och de små staterna. Deras utrikespolitiske problem och vägval jämföras, och hänsyn tas ofta till växelverkan med respektive lands inrikespolitik. Rimligtvis har vissa genomgående problem, relevanta för småstaterna, prioriterats: stormak-ternas garantier, deras intervensjonstrat, småstaternas buffertroll, neutralitetens olika scharteringar.

Framstillingen baseras på ett flitigt, fastän något inkonsekvent, unnyrtjande av en omfattande internasjonell litteratur. För det första är boken längr ifrån en ren kompilation. Tomrumm i de tillegngelige store diplomatiska rapportpublikationerna har utfyllt genom en systematisk granskning av respektive sandebuds rapporter från ulike småstatshuvudstæder i Londons, det keiserlige Wiens, Bryssels, Stockholms och Køpenhamns riksarkiv. Bryningskedjen i ulike småstaters øden har dessuten givits belysning med hjælp av mera ingående studier, t.ex. om Berlinkongressen 1878 eller om de skandinaviske allansforhandlingarna 1948/49. For respektive krisår har både stormakternes og småstaternes viktigste tidningar tillgripits. For det andra foredrar författaren gärna allmänna nationell-historiska översikter framför specialmonografier, särskilt tryckta i artikelform.³ Man kan inte forebrå författaren för at han uteslutit litteratur på slaviske eller baltiske språk; svårare är det emellertid at rättfærdige et så pass fullständigt negligierende av de slaviske författarnas (med undantag för Jugoslaviens) egne framstillinger om respektive lands utrikespolitiske historia avfættede på væstlige språk. Sovjetiske verk, till och med den bekante «Diplomatens historia» eller den senere «History of

1 Se foredrag av Olav Riste med påføljende diskussion i Comité international des sciences historiques XVIIe congrès international des sciences historiques Stuttgart du 25 août au 1er septembre 1985. Vol. III Actes. Stuttgart 1986, p. 482-489.

2 Se imponerende foreteckning av Paasivirtas författarskap till ex. i hans bok: Finland and Europe. The early years of independence. 1917-1939. Helsingki 1988, p. 545.

3 Ett bra eksempel av referenser i beslektad ämne finns i: Alf Johansson. Europas krig. Stockholm, 1980.

5 M. Maclear, Vietnam: *The Ten Thousand Day War*, Eyre Methuen, London 1981. S. Karnow, Vietnam, *A History*, Penguin, Harmondsworth 1984. W. S. Turley, *The second Indochina War*, Westview Press, Boulder Col. 1986 (billigutgave som Mentor Book 1987).